

ПАРТІЯ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІЯЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ

„Боротьбою вдобудем ми право своє!“

ЛЮДВІК КУЛЬЧИЦЬКИЙ

ФЕДЕРАЛІЗМ і соціалістична політика

переклав з польського за дозволом автора

М. МИКОЛАЙЧЕНКО

Друк і наклад партійної друкарні
1915

ПАРТІЯ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ

„Боротьбою здобудем ми право своє!“

ЛЮДВІК КУЛЬЧИЦЬКИЙ

ФЕДЕРАЛІЗМ І СОЦІАЛІСТИЧНА ПОЛІТИКА

переклав з польського за дозволом автора

М. МИКОЛАЙЧЕНКО

Друк і наклад партійної друкарні
1915

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Отся праця тов. Людвіка Кульчицького, визначного польського соціалістичного діяча й теоретика національного питання, з'явилася в польській мові в додатку до перекладу праці К. Кавтського „Про парламентаризм та демократію“ (Краків, 1907), а в російській в збірнику „Серпъ“. За ласкавою згодою шановного автора видаємо її тепер в українськім перекладі, бо дає вона коротку, але ядерну характеристику понять самоуправи, автономії й федерації, а заразом гарно виказує всі добре прикмети федералізму й його згідність з правильно зрозумілою соціалістичною політикою.

За редакцію
МИКОЛА ЗАЛІЗНЯК.

ФЕДЕРАЛІЗМ І СОЦІАЛІСТИЧНА ПОЛІТИКА.

Побіч питаня про безпосереднє, людове законодавство та парляментаризм, важним є також питанє про федералістичний устрій держав та про відносини до него робітничо-соціалістичної політики. Особливо важним є воно у великих державах, в яких склад входять краї та провінції, замешкали населенем, що ріжнить ся між собою народністю та степенем матеріальної, моральної, умової і політичної культури.

Розвиток політичних відносин в Австро-Угорщині ставить її перед альтернативою, що вона або розпадеться на часті, або перетворить ся у федерацію. Росія переходить тепер тяжку політично-соціальну крізу, а хоч пануючий у ній народ, у відношенню до інших, є без порівнання сильнішим, як Німці та Угри у відношенню до упосліджених народів Габсбурської монархії, то все таки і в російській державі стоять на дневнім порядку автономічно-федераційні питання, що домагаються розвязки та роблять і так вже запутану політичну ситуацію, ще більше запутаною. Соціалісти взагалі, а особливо ті, що ділають в Росії, в Королівстві польськім, Литві та Україні мають вель-

ми ріжнородні погляди на федералізм. Одні є йому рішучо протицінні і до сих належать російські соціалдемократи, а передовсім сї, що належать до т. н. більшості, як також соціалдемократи Королівства польського. Зноваж другі є найгорячішими прихильниками федералізму, хоч би вже згадати тільки про російських соціальних революціонерів та членів польської Пар. Соц. Пролетаріят. Нашим завданем буде розглянути коротко питанє про федералізм із погляду соціалістичної політики.

I.

Питанє про федералізм належить розглядати на тлї іншого, ширшого від нього, а саме на тлї державної централізації та децентралізації. Отсе послідне питанє є вельми скомпліковане і відноситься ся до богато справ, яких не можемо тут обговорювати, бо на се потрібно були осібної працї, коли би хотіли говорити про них, хоч би тільки побіжно.

Для нашої цілі вистарчить вповнї, коли розглянемо в коротцї, серед яких условин укладала ся державна організація в централістичнім напрямі, а серед яких, в децентралістичнім.

Коли розглянемо отсю справу, то будемо мати певну підставу до висновків, які будемо могли робити дотично можливости федералізму в теперішності та будучності.

Ще в передержавних часах, які не знали зовсім теріторіальної організації, а тілько рідово-

племінну, вже тоді стрічаємо вільні, случаїні сполуки гуртів людей, що опиралися на спільнім походженю та спорідненю, всьо одно чи дійсні, чи ні.

Отсії сполуки були від себе незалежні, запоручували кожому гуртови цілковиту, внутрішну самостійність та служили до окремих цілей, як: воєнних, релігійних та господарських. Центральні інституції були у них дуже слабі а екзекутивні органи не були інші як ті самі, що були у кожному гурті.

Отсії сполуки були певного рода конфедерацією. Суспільність ще не була зріжничкована, а кождий суспільний гурт із своєю комуністичною господаркою вистарчав вповні сам для себе: навіть сам обмін був ледви що у почині.

Під впливом розвитку продукційних сил змінилися господарські відносини. Чоловік міг вже витворити більше, чим спожити і тому скріплювався та ріс обмін. Рівночасно і зрост населення збільшував суспільні гурти та спричиняв родово-племінні усобиці та війни, які і скріплювали владу поодиноких вождів. Коли ж усі наведені чинники довели до поділу суспільності на богатих і бідних, на тих, що правили і на тих, якими правили, тоді мусіла витворити ся держава, що мала подвійне завдання: зорганізувати прилюдну безпеку, а часом і працю, та панувати над другими.

Держава у відношенню до попереднії, суспільної організації була вже кроком на перед в напрямі до централізації. Однак з початку не мала вона ще викінченої та консеквентно переведеної, централістичної організації.

Навпаки, було в ній чимало перестаріостей з минулих часів. Історія та етнографія зображують нам первісні держави вельми ріжнородними у своїй організації. Одні виказують феодальні ціхи і обіймають великі простори. В них має перевагу сільське житє. Другі обіймають місто та близші околиці і в них переважає міський характер. Але в одних і других найвища, центральна влада функціонує тільки в досить обмеженім крузі відносин. Складові часті держави живуть своїм пітомим, внутрішнім житєм. Навіть у міських державах є з початку теріторіальна децентралізація враз із останками родово-племінної організації, і доперва пізнійше вона робить місце централізації. Але поки вспіла розвинуті ся централізація, то верховна, державна влада відносить ся тільки до деяких, нечислених справ, як: фінансових у широкім значінню слова, військових та судових у випадках великої ваги. Держава вдоволяється збиранем данин, податків, бранкою в цілі зорганізовання оружної сили та рішеннями в справах більших проступків і непорозумінь, чи то одиниць між собою, чи і суспільних гуртів. У ріжніх державах виступає верховна влада у ріжніх видах, але її загальний характер є такий, як ми сказали вище. Кожда держава має свої звичаї, що управилюють внутрішні відносини населення. Господарське житє в ріжніх частях держави є замкнене само в собі. Навіть виміна продуктів та товарів не відбувається між ними зовсім свободно, але є обмежена ріжнородними приписами, дотично оплат, перевозу, способу продажі і т. д.

Із сим розвитком в парі йшло згуртованє менших держав у більші. Ріжні теріторії, що мали політично-державну відрубність, лучилися часто разом і творили більші організми. Але ся злука ще довгий час не вела до політичного централізму. Поодинокі теріторії були по найбільшій часті сполучені тільки особою пануючого; вони творили унії реальні, а ще частійше, особисті *). Такі сполучки бували або постійні або проминаючі, або органічні або механічні. В уніях кожда державна теріторія мала своє правительство та свої закони, а на певнім степені розвитку теж і свої сойми і доперва з часом, під впливом деяких чинників, затіснювали ся отсії нетісні сполучки і їх політичний устрій ставав централістичним.

Міські держави творили теж ріжного рода конфедерації, які задержували цілковито свою окремішність. Навіть тоді, коли одна держава завоювала другу, то завойована задержувала звичайно ще якийсь обєм своєї внутрішньої самостійності. Щораз більший розвиток продукційних сил, торговлі, військові потреби, військово-технічні винаходи та конечність прилюдної безпеки, перли держави на певнім степені їх розвитку до централізації. Капіталізм, який став витворювати ся

*) Серед сучасних теоретиків державного права, перемагає отсей погляд: Особиста унія се получене держав особою монарха, яке витворило ся случайно, приміром, дорогою спадкового права, між тим як реальна унія є доцільною злуковою держав особою пануючого.

Іньші теоретики бачуть між ними ріжницю в тім, що в особистій унії, крім спільногомонарха, мусять бути і спільні інституції, які хоч в дечім лучили би держави.

та розвивати ся чимраз більше, потрібував передовсім більшої безпеки, як природна господарка, а се тому, що всякі заворушення, напади та війни робили неможливим розвиток ремесла та промислу. Війни, рабунки та інші заворушення ладу є для кождої господарки вельми шкідними, але природна господарка може лекше перенести їх, чим вимінно-капіталістична, хочби вона й була у першій фазі свого розвитку.

Розвинена торговля потрібує добрих і безпечних доріг, ріжнородних удогіднень, а також і усунення всяких приписів, які впливали би некорисно на її розвиток, чи то дотично складів товарів, чи їх перевозу, чи чого іншого. Попри се-
домагаєть ся розвиток торговлі, щоби приписи, що відносяться до неї, були одностайні, хоч би тільки на якісь певній території.

Безпека перед сусідами є більша, чим сильнішою є держава, чим більше має сталого війська та ліпшу організацію. Рівнож і се є вповні зрозумілим, що тільки більші держави можуть скоро і в більшій мірі завести та вихіснувати технічно-військові винаходи. Тому коли яка держава була вже так могучою, що могла зорганізувати сталу і карну армію, завести сильне правительство та добути фінансові середники, то вже і мала перевагу над іншими, або й прилучувала їх до себе. Така держава добувала теж і ринки для промислу і торговлі.

Могуча аристократія, а при тім бунтівница, завадіяцка та сварлива, що жила в поодиноких провінціях, заколочувала нераз прилюдну безпеку

і була чималою перешкодою для мирного, економічного розвитку краю та міщанства. Тримати її в руках можна було тілько витворенем сильної армії та бюрократії, незалежної від неї.

Зміцнити центральну владу, уодностайнити закони та державну адміністрацію, збільшити її територію, щоби створити ширший промисловоторговельний терен, отсє завданя, які так і накидувалися самі новочасній, європейській державі.*)

Бачимо, що державна централізація була коченою, що вона виходила із природного, суспільногорозвитку і була із ріжких причин кориснішою для економічно-культурного та політичного життя.

Коли ж ми вже ствердили отсєй факт, то треба нам застановити ся над сим, до яких границь і видів отся державна централізація була животною і конечною, а коли її дальший розвиток, не то що вже не відповідав суспільним потребам, але і ставав навіть шкідним для них. Ми вже зазначили передше, що сполуки кількох або більше державних територій, які творили більші держави, мали ріжнородний характер. Часом складалися вони із країв подібних до себе господарськими, національними та культурними відносинами; іншим разом сї ріжниці бували дуже значні. Рівно ж дуже ріжнородними бували і географічні умовини, на яких розвивалися великі держави, зложені із

*) В інших частих світа, як приміром в Азії та Африці, ще й нині переважають держави давного типу, що опираються на передкапіталістичній господарці.

ріжких частей, що мали свою історично-політичну, індівідуальність.

Тому то і централізація могла мати ріжні наслідки, відповідно до характеру більших або і великих держав, а радше їх складових частей, як також і відповідно до ступені свого розвитку та його форми.

У деякім напрямі була вона поступовим чинником. Приміром, утворене спільних цлових границь віншних, а усунене провінціональних, внутрішніх та заведене однакових, торговельних законів, впливало дуже корисно на розвиток господарських відносин. Рівнож корисно впливала вона там, де ступень суспільного розвитку був у цілій державі загально однаковий, а її населене було одної народності. Там було пожаданим впровадити один кодекс цивільний та карний, однакову фінансову систему, оперти народну освіту на тих самих основах, завести одностайність в головних основах адміністрації і пр., бо заведення спільних інституцій просто домагала ся господарсько-та народно-культурна одностайність населення. Заведене одностайністи в армії було рівнож потрібним для інтересів держави.

Але навіть і в державах цього типу був безглядний централізм злим, бо провадив до цілковитого панування бюрократії, відбирав ширшим кругам участь в управі краю та витворював у фінансових відносинах вельми шкідну шабльонівість, яка вела до рутинізму.

Усі отсі лихі сторони крайного централізму можна запримітити не лише в абсолютних дер-

жавах, але й у конституційних, чого доказом служить сучасна Франція, де мимо сього, що існує парламентарний устрій, опертий на широкій основі загального голосовання, має бюрократія величезну владу і вже сильно не лише діяльність одиниць, але й інституцій громадської, департаментальної та муніципальної самоуправи.

Держава одноцільна національно та культурно повинна витворити з природи річи, на своїй території однакові інституції та устрої, в границях, конечних для своєї одноцільності. Такими є: законодавство торговельне, цивільне та карне, організація судівництва, адміністрація, система науки у низших, середніх та висших шкільних заведеннях, побудоване великих комунікаційних доріг, загальні приписи дотично прилюдної добродійності, гігієни та інші. Отся спільність організації є і мусить бути безуслівним »тіпітум« одноцільності в державах сього типу, про який ми сказали вище.

Утворене в кождій провінції зовсім відмінних інституцій, заведене в них окремого торговельного чи іншого законодавства, було бы безцільним, а навіть до певної міри шкідним в державах одноцільних з культурно-господарського та національного погляду. Законодавство і адміністрація повинні відповідати потребам суспільності. Тому, скільки її культура є на загал однаковою, скільки потрібні є їй спільні інституції. Але навіть і в одноцільних державах є конечною громадська, провінціональна та міська самоуправа.

Щоби устерегти ся непорозумінь, треба тут розказати коротко про се, чим є самоуправа та автономія теріторіальних одиниць.

Самоуправа се певного рода самостійність місцевих інституцій в адміністраційних справах. До місцевих інституцій належать інституції громадські, повітові, провінціональні та міські. Іншими словами, самоуправа значить стільки, що прилюдна управа, яку виконують не професіональні урядники державні, а особи з посеред суспільства, замешкали на даній, теріторіальній одиниці. Інституції самоуправи можуть видавати постанови, які сим ріжнять ся від законів, виданих чи то загально-державними парляментами, чи то автономними соймами краєвими, що як адміністраційні рішення, не можуть стояти в суперечності з ніяким інституочим законом. Між тим автономічне законодавство може видавати нові закони у всіх справах,* що належать до його круга, хоч би навіть істнували в сім напрямі інші центральні чи провінціональні закони.

По найбільшій часті лучить ся самоуправа теріторіальних одиниць із більшим або меншим обсягом їх автономічних прав, однак може бути часом самоуправа без автономії.

В державах не вповні одноцільних повинні центральні органи запоручити загалови якесь »minitum« урядень, однакових для цілої території, полишаючи самоуправам та автономічним інституціям свободу видавати розпорядки та додаткові закони, які переступали би отсе »minitum«. Приміром, загально-державна устава шкіль-

на подає плян науки в середніх шкільних заведеннях, але сойми поодиноких провінцій повинні мати право вводити ще додатково інші поодинокі предмети, як і закладати спеціальні, наукові заведення із плянами уложеними самими соймами. Те саме відносить ся і до інших справ, як філянтропії, культурних справ і пр.

Сим способом можна впovні погодити одноцільність держави з ріжнородністю уряджень провінціональних, сільських та громадських і отворити широке поле для ініціативи суспільності, але там, де се є доконче потрібним.

Сього рода децентралізація не то що годить ся із основними тенденціями теперішнього устрою, але є й вельми корисною, бо познакомлює суспільність в інституціях самоуправи із загальними справами та розбуджує заінтересовані до них.

Коли висше сказана децентралізація є потрібною в державах не вповні одноцільних, то тим більше є вона конечною і то навіть у ширшому обсязі, в державах, зложених із частей, які значно ріжнятися між собою під зглядом господарсько-культурним та політично-національним.

У таких державах одноцільне законодавство, для цілої території, є просто нісенітницею. Воно не може відповідати ні інтересам поодиноких суспільностей, що мешкають на ній, ні також цілості. Їх потреби може вдоволити тільки широка, політична автономія поодиноких частей.

Чим жеж є автономія і чим ріжнить ся вона від самоуправи та федералізму?

Ми бачили, що автономія, в протиставленю до самоуправи, значить тільки, що можність видавання місцевими соймами особливих законів для даної території, яка є частию держави і то законів, які можуть ріжнити ся від аналогічних законів в інших частих держави.

Воно не так легко відріжнити її часті держави, що мають широку, політичну автономію, від тих, що творять федерацію. Особливо у німецькій науці є тепер розповсюднена гадка, що і найбільше широка автономія краю чи провінції якоїсь держави, опирається виключно на законах, виданих самою центральною правою, а в конституційних державах, центральним парламентом. Із сього виходило би, що вона зовсім не опирається на самостійних законах краю чи провінції. Після висше сказаної гадки, федерація в протиставленю до автономії, значить тільки, що союз рівноуправнених частей держави, независимих у внутрішніх справах, які користають із сеї самостійності не на підставі законів, виданих загальною, центральною владою державною, а тільки на підставі законів, які випливають із самого характеру сполучених зі собою отсіх частей держави (країв, станів, кантонів і т.д.) Із сього виходить, що федераційна держава ріжнить ся від держави з автономічним устроєм, не так широким обсягом політичної самостійності поодинових частей країв, станів чи кантонів, як радше характером сеї самостійності, себто її основами.

Державна влада може зовсім самостійно, без згоди даного краю, змінити, а навіть і ціл-

ковито знести хоч би і найобширнійшу його автономію, а се тому, що вона опирається на законах, виданих центральною владою державною. Натомість у федерації, не може центральна, державна влада змінити самостійно, ані в часті, ані цілковито, взаємних відносин поодиноких частей, що творять союзну державу, а тільки за їх згодою.

Отсей погляд на ріжницю автономії країв, що входять в склад зложеної держави, від їх федерації, не має достаточної підстави, бо, як побачимо, не відповідає дійсності. Ось примір. Після загальної гадки має Кroatія у відносинах до Угорщини, автономію, а прецінь опирається вона не лише на одностороннім рішеню угорського парламенту, затвердженим цісарем, але і на органічних статутах самої Кroatії так, що кожда зміна у її відносинах до Угорщини може бути тільки за спільною згодою обох сих країв.

Хоч автономія Канади та Австралії опирається в англійськім законодавстві на одностороннім рішеню англійського парламенту, то однак в дійсності є се тільки правною фікцією, бо на ділі користуються се отсі кольонії більшою самостійністю супроти метрополії, чим поодинокі держави північної Америки.

Зрештою і федерації бувають ріжнородні. Одні опираються на цілковитім рівноуправненю поодиноких частей, як приміром, швайцарська та північно-американська, а другі допускають якусь гегемонію декотрих своїх частей, як приміром німецька (німецьке цісарство). Одні є більше децентралістичними, другі менше.

Взагалі можна сказати, що у федерації має кожда частина держави більшу внутрішну самостійність, чим в автономічнім устрою. В першім случаю є основа рівноуправнення переведена ширше і консеквентнійше, чим у другім.

Виходить, що на ділі трудно подати таку дефініцію автономії і федерації, яка в дійсності відріжнювала би точно поняті одної від другої.

Тут треба запримітити, що не так то легко вже хочби із самого початку, перевести федерацію навіть при широкій політичній автономії поодиноких частей у зложеній державі, де один народ є сильнішим від других чисельно, культурно і господарсько. Се тому, що пануючий народ, коли робить уступки в користь других і дає їм навіть чималий обсяг самостійності, не хоче признати їх рівнорядним політичним чинником.

Теперь придивім ся, чи широка політична автономія та федерація поодиноких частей зложеної держави, годяться із питомими тенденціями сучасного капіталізму? Наша відповідь мусить оперти ся передовсім на фактах із обсягу розвитку право-державних інституцій в теперішніх часах, а відтак і на абстрактних розважанях.

Факти доказують зовсім ясно, що розвиток капіталізму не то, що годиться із автономічним та федераційним устроєм, але навіть сприяє йому. Розгляньмо відносини, які панують у нутрі Австрії, союз між Англією й її кольоніями, а відтак і політичне життя Сполучених Держав Північної Америки, Швайцарії та Німеччини.

В другій половині дев'ятнайцятого століття децентралістичні тенденції в Австрії не то, що не слабнуть із розвитком капіталізму, але навіть зростають. Перед 1848 р. була Австрія монархією абсолютно-централістичною, нині ж поодинокі її часті (себто Австрії в тіснім значенні) мають хоч не цілковиту автономію, то все таки автономію в досить широкім обсязі внутрішньої самостійності. І не кінець на сім. Децентралістичні тенденції зростають з кождим роком.

Відносини Австрії до Угорщини, рід реальної унії, є часто причиною ріжких конфліктів між обома державами. Їх відемною стороною є брак спільної законодатної інституції, яка полагоджувала би справи спільних видатків, спільних цол, законів, що відносяться до желізниць, пошт, телеграфів, спільного війська і т. Новочасна держава потрібує меткої і одноцільної влади, яка ділала би у сказанім обсязі. Між тим відносини Австрії до Угорщини опирають ся на договорах, заключуваних час від часу, які часто навіть не доходять до успіху, чим і ослаблюється держава на віні.

Є тільки два способи, щоби вийти із цього положення. Або розвязати унію Австрії з Угорщиною, або перетворити обі держави у одну федерацію усіх країв, що входять в їх склад. При означуванню границь поодиноких країв належало би руководити ся не їх історичними традиціями, а національними територіями і узгляднувати права національних меншостей.

Здається нікому не прийде на гадку обстоювати погляд, що розвязка австрійсько-угорського

конфлікту лежить у повороті до старо-австрійського централізму, хоч-би і в конституційній одежі.

Федерація запоручила би Уграм та іншим народам, що входять в склад Австрії, цілковиту внутрішну самостійність, а державі дала би центральну інституцію, парламент, що управильнювала би загальні справи, порішувані більшістю голосів, а не добровільним договором інтересованих сторін. Розвиток капіталізму в Австрії і Угорщині зовсім не витворив терену для державного централізму Габсбурської монархії.

Коли ж розглядати мемо відносини Англії до її кольоній, то побачимо також, що розвиток капіталізму, не то що не зменшив їх політичної самостійності супроти метрополії, але навпаки, ще збільшив її.

Канада і Австралія є нині майже самостійними державами, які рядяться свободно і можуть навіть заключувати окремі торговельні договори із чужими державами. Англія майже ніколи не користає із своїх верховних прав супроти сих кольоній. Навіть Шкоція, сполучена від давна з Англією, зберегла певну політичну окремішність в обсязі судівництва, та відмінного способу організації своєї репрезентації в Палаті льордів і. Вправді підносять ся в Англії голоси за тіснішою злуюю усіх кольоній з метрополією, але не в сій цілі, щоби із усіх англійських посіlostей утворити централістичну державу, а радше, щоби утворити федерацію, яка запоручила би поодиноким частям повну внутрішну самостійність.

Що погляд, мовби то розвиток капіталізму провадив до далекосяглої централізації державних інституцій, в яких нема місця ані для автономії, ані для федерації, є хибний, доказує розвиток відносин у Сполучених Державах Північної Америки та Швейцарії, а по часті і в Німеччині.

В дійсності капіталізм, що розвивається у Сполучених Державах Північної Америки з нечуваною скорістю, годить ся як найліпше із федераційним устроєм, який існує там понад сто літ. Поправки, які додано до конституції із за ріжних домагань житя, в нічім не підважили його житя. Нечисленні обяви централістичних тенденцій, виявили ся виключно у торговельно-комунікаційнім законодавстві, що і є зовсім природним в капіталістичній державі і що годить ся вповні із федераційним устроєм*). Сей устрій не то що не уляг ніяким змінам у Сполучених Державах, але навіть нема нині ніяких обявів, щоби мав улячи їм в будучності. Ані одно сторонництво в Сполучених Державах не жадає зміни устрою федераційного на централістичний, а навіть не обстоюють за нею поодинокі письменники, теоретики державного права, мислителі та політики, яких імена були би хоч трохи знані та які мали би хоч деякий вплив.

Протягом XIX-го століття улягла швейцарська конституція змінам і нині є Швейцарія федерацією;

*) Один письменник, що належить до Соц. Дем. Кор. Поль. і Л. загнав ся так далеко у одній із своїх брошур, що ствердив занепад федералізму у Сполучених Державах Пів. Америки. А на се не подав ні одного доказу.

перед тим була радше конфедерацією. Вільний союз, який представляє отсей край, безсумнівно не відповідає тенденціям капіталізму, але федералізм лучить в собі дві річи, а саме: цілковиту внутрішну самостійність сконфедерованих, державних територій із одноцільністю та меткістю центральної влади та одностайністю законодавства в обсязі загальних справ цілої держави.

Розвиток капіталізму в Швайцарії зовсім не виявив централістичних тенденцій в політиці протягом послідних кількадесят літ, які стреміли би до перетворення Швайцарії у централістичну державу.

Німеччина є федерацією у не зовсім повнім виді. Сконфедеровані в ній держави не мають всі рівних прав, а одна із них, Прусія, має над іншими гегемонію.

Не треба забувати, що Німеччина є на загал національно та культурно дуже одноцільною. На 60 міліонів населення є ледви мало що більше як три міліони Поляків і ще трохи більше як міліон Литовців, Данців, лужицьких Сербів та Французів. Обсяг спільних справ для цілої держави є тут більший, чим у Сполучених Державах Північної Америки. В протиставленю до них має Німеччина спільний кодекс цивільний і кримінальний.

У Німеччині проявляють ся нераз централістичні тенденції в тім напрямі, щоби щораз то більше справ переносити до загально німецького парламенту, а вимати їх із обсягу діланя соймів поодиноких держав. В дійсності, отсі змагання не довели ще до визначних успіхів, бо поодинокі дер-

жави, що входять у склад Німеччини, є зовсім самостійні у своїх внутрішніх справах.

Фабричне законодавство, а навіть закони про збори та стоваришения, належать до обсягу соймів, а не центрального парляменту.

Жерелом отсих централістичних тенденцій Німеччини є не лише спільна культура, але і поступовий та соціалістичний рух. Ті всі, що стремлять, вже не кажемо, до радикальної переміни теперішнього устрою Німеччини, але хочби до її здемократизовання, розуміють дуже добре, що великі реформи може в дійсності перевести тільки центральний парлямент, що виходить із загального права голосування. Вони знають, що сойми поодиноких держав, які опираються на нераціональній, несправедливій та штучній виборчій системі, корисній виключно для висших верств суспільності, стануть гробом для всякого почину до здемократизовання Німеччини.

Коли би сойми поодиноких держав, що входять в склад Німеччини, опиралися на рівнім, загальнім, безпосереднім і тайнім праві голосування, то хто зна, чи поступові елементи стреміли би до розширення прав центрального парляменту на некористь соймів.

У Полудневій Америці, Канаді та Австралії бачимо побіду федералізму. Вельми характеристичним є явище, що федералізм добув собі горожанські права не лише як форма союза тих державних територій, які передше були окремішними (н. п. колоніяльних територій в Канаді та Австра-

лії), але також, як організація провінцій, що творили одну цілість (н. п. у Полуднєвій Америці).

Федераційно-децентралістичні стремління бачимо нині в іспанській провінції, Катальонії, яка домагається ся цілковитої внутрішньої самостійності тому, що уложене її суспільних сил сприяє в більшім степені поступові і демократії, як уложене сих сил в цілій Іспанії.

Є річю зовсім ясною, що автономічний та федераційний устрій, не то що не стоять у протиленстві із новочасними тенденціями сучасного капіталізму, але навпаки є із ними в повній згоді. Отсе доказують зовсім виразно наведені висше дані, і ніяке круте розумоване не всилі вивернути висновків, що виходять із них. Противники цього погляду зраджують тільки великий брак знання в право-державних справах, як наслідок маловаження історії і права та помішання таких понять як: особиста та реальна унія, федералізм і інших.

До цього висновку, що федералізм годиться із вповні із капіталізмом, можна би дійти також на основі чисто абстракційного розумовання, без аналізовання устрою Сполучених Держав Пів. Амер., Швайцарії, Німеччини та інших.

Капіталізм потребує господарської єдності держави, себто, свободи торговлі у нутрі, відтак одностайності устав, що відносять ся до комунікаційних середників, рішучої постави держави у нутрі і на вні, меткого та скорого поладжування політичних справ, та і цього, щоби держава була в силі запобіти конфліктам поміж ріжними своїми

складовими частями, що могли би параліжувати економічне житє.

Натомість є для капіталізму зовсім рівнодушними такі справи, як ріжнородність фабричного законодавства у ріжких частях держави, окремішність шкільництва, адміністраційних систем, судівництва та цивільних і карних кодексів. В польськім Королівстві та Росії нічого не втратив капіталізм на сїм, що тут і там обов'язують інші цивільні кодекси.

Ми бачили, що централізація розвивала ся рівнобіжно із капіталізмом. В державі репрезентувала її звичайно монархічна влада, яка у своїй політиці, зовсім природно, не руководила ся господарськими інтересами суспільності, як цілості, а передовсім добром династії і тих суспільних гуртів, що безумовно служили їй. Старанем монархії було збільшене державної території та число підданих без огляду на се, чи побільшена сим способом держава буде творити органічну, чи тільки механічну цілість. Всемогуча влада центральна старала ся заволодіти всім у державі так, щоби ніщо не могло розвивати ся поза нею та без її волі. Тому і згід з централізації пішов значно дальше, чим домагали ся цього господарські потреби держави.

Середновічний парткуляризм є суперечний із розвитком капіталізму, але сучасний федерацізм вповні годить ся із ним та витворює в державі певні, загальні рами, конечно потрібні для економічного житя, поза якими можуть поодинокі

часті держави уладити своє суспільне жите по своїй волі.

Ми бачили, що федералізм розвивається най-ліпше у Новім Світі. Тому насувається ся питанє, чи ся поява є випадковою, чи ні?

Перетворене абсолютистичних держав на конституційні, як також і демократизація їх, вели до що раз більшої участі у суспільно-державнім житю чимраз ширших, суспільних кругів. В міру того, як поодинокі горожани одержували чим раз більшу, горожанську свободу в конституційній державі, почали домагати ся своїх питомих інституцій та право-державної окремішності також і поодинокі території держави, що доси творили окремішну, культурно-господарську, або національно-політичну індівідуальність.

Ми зазначили вже передше, що великі, централістичні держави лучили нераз у собі теріто-рії, які ріжнили ся між собою чи то культурою, чи народностю населення. У таких державах вина-родовлювали ся звичайно тільки висші верстви, коли взагалі відбував ся процес винародовлювання. Низші верстви звичайно задержували свою народність, а держава не дуже то клопотала ся ними. Як довго сї верстви не мали впливу на державне жите, так довго питанє окремішности національних теріто-рій не було актуальним. Але з демократизацією суспільности мусіли децентралістичні тенденції розвинуті ся далеко сильнійше як перед тим та знайшли свій вислів в автономічних інституціях та у федералізмі.

Як бачимо, розвиток відосередочних тенденцій в державах зложених із частей, що значно ріжнять ся між собою, не є у сучасній добі зовсім випадковою появою.

Дальше побачимо, що федералістичні тенденції можуть мати сильні основи і в державах не зовсім одноцільних під національним оглядом, але просторих та із ріжнородною культурно-господарською структурою у ріжких своїх частях.

II.

Ми бачили, що сучасний капіталізм вповні годить ся із широкою, політичною автономією по-одиноких частей держави та федералізмом і що розвиток інституцій децентралістичних, автономічних та федераційних стоїть у тісній сполучі із демократизацією суспільностей.

По провіреню цих фактів, розважимо тепер значінє федеральному, його вплив на суспільність та політику взагалі, як також і становище, яке повинна заняти супроти нього робітнича кляса, а особливо соціалістичні партії.

Ми зазначили вже в однім із попередніх уступів, що одноцільне законодавство не є відповідним для великої держави, якої часті заселені народами, що значно ріжнять ся між собою в напрямі господарсько-культурнім та політично-національнім. Се проявляється ся не раз дуже виразно в практиці. Коли би один центральний парламент навіть хотів ухвалити ріжнородні закони

для ріжних частей держави то не міг би сього зробити як слід, ізза свого складу.

В дійсності можуть ухвалювати закони, що відповідали би потребам якоєсь теріторії, тільки такі збори, в яких засідають представники сих теріторій. Посли центрального парляменту в державах, зложених із ріжних теріторій, не можуть бути у своїй більшості так всестороннimi, щоби могли ухвалювати закони для ріжнородних суспільностей.

Тому належить полишити центральному парляментови виключно справи загально-державні, як: військові, дипломатичні, цово-торговельні, відтак уставодовство желізничне, поштове, телеграфічне та монетарне. Всі інші належить передати соймам поодиноких частей держави.

Доброю стороною федералістичного устрою у великих, зложених державах є ще і ся обставина, що широкі маси народу і народів можуть ліпше визнавати ся в політиці, а тому і брати в ній живійшу та більше свідому участь, як при організації тісно централістичній. Справді, центральний парлямент у великій, зорганізований та централізований державі, полагоджує таке множество справ, що відносять ся до ріжних теріторій та суспільностей і так сильно повязаних із собою, що тілько люди з великою інтелігенцією та знанням, можуть в них визнавати ся як слід. Зовсім інакшe є при федераційнім устрою, або хоч би автономічнім, коли поодинокі часті держави мають свої осібні сойми, в яких порішують ся усі їх внутрішні справи, а тільки загально державні пе-

renoсять ся до центрального парляменту. Тоді маси населення можуть зовсім добре визнавати ся в діяльності краєвого сойму і можуть контролювати своїх послів. Політичні борби в краєвих соймах є простійші, чим у центральнім парляменті, а загал населення може ліпше порозуміти їх та ліпше виробити ся політично.

Але навіть загально-державні справи є для загалу населення більше доступними у центральнім парляменті при федералістичній організації, а се тому, що їх є там менше і вони менше комплікують ся.

Вправді могло би здавати ся, що ізза цього, що у федералістичнім устрою справи одних частей держави є мовби відділені від других, звужується політичний світогляд горожан. Та не так воно в дійсності. Сі, що хотять і можуть займати ся політикою основнійше, та ліпше розуміють ся на ній, будуть слідити за її розвитком в поодиноких частях держави і при федералістичній організації. Тіж, що ізза ріжких обставин, як праці, браку відповідного підготовлення та інших, не можуть та не уміють зробити цього, ті при централістичній організації будуть мало що розуміти, а при федераційній системі хоч принайменше згадуть собі справу із цього, що діється ся в їх краю та із найважнійших справ, що відносяться ся до цілої держави.

Федералістичний устрій дає спромогу підтримувати реформи скорше і вчаснійше, хочби вже тільки у поодиноких частях держави. У зложеній державі можуть ріжко уложити ся суспільні сили

так, що в деяких її частях вже можна перевести якісь далекосяглі реформи, а в деяких ще ні. У сентралізованій державі можна перевести сі реформи тільки при відповіднім розвитку цілої держави, між тим як при федераційному устрою і в поодиноких краях, станах чи кантонах, відповідно до укладу суспільних сил. В інших може полішити ся і давний стан річей.

Виходить, що федерацізм улекшує переведене реформ, хоч би вже тільки у поодиноких краях державної території.

Федераційний устрій дає також спромогу робити соціально-політичні досвіди, що не є зовсім маловажною річю, бо досвід роблений на малій, відокремленій території держави є безпорівняним лекшим та менше ризиковним, чим на цілій.

Проби реформ, роблені часом на малій території, не дають пожаданих вислідів, бо така територія не є відокремлена від цілості та не творить сама в собі державної одиниці.

Проти цього могли би прихильники централізації зробити ось який закид. Вправді федераційний устрій дає можність скорішого розвитку сим частям держави, що стоять вище в культурно-гospодарськім та політично-соціальнім напрямі, але за те централістичний устрій, хоч опізнюює розвиток вище стоячих, прискорює поступовий розвиток низше стоячих і у сім напрямі має перевагу над федераційним.

Та ось чому сей закид не є стійним. Правильним та пожаданим є такий стан річей, при якім кожда територія держави розвивається під

впливом такого уложеня суспільних сил, які як раз є у неї. Коли часті держави із консервативним укладом сил, мають консервативні інституції, то воно, як підметово так і предметово, є меншим злом, чим коли мають їх часті із поступовим укладом. Також не треба забувати і того, що здійснене реформ у одних частях держави та добре їх наслідки заохочують до них і населене відсталих частей.

Зложені держави складають ся із ріжких країв, яких населене має свою культуру та свою окремішну народність. При централістичнім устрою може розвивати ся тільки пануючий народ і тільки його культура дізнає підмог. Федерація запоручує можність свободного розвитку усім краям та народам. Само тільки признане язикових прав у школі, суді та уряді не дає ще у централістичній державі запоруки свободного культурного розвитку поодиноких народів, бо рівноправність можна дуже легко відкликати. Зовсім інакше є при федераційнім устрою. Тут сама парляментарна більшість не може змінити основних законів, що управильнюють відносини поодиноких частей держави до її цілості. До сього потрібно згоди більшості поодиноких частей держави і то звичайно, ще кваліфікованої. При широкій автономії можуть змінювати ся відносини частей держави до її цілості, тільки за згодою обох сторін.

Централістичний устрій веде завсіди до унаслідження одних частей держави в користь інших, що є особенно шкідним в державах зложених із частий, що ріжнять ся між собою національно та

культурно. Розвиток народної культури домагається питомої державності в якій небудь формі, хочби і нецілковитої, бо тільки при помочи суспільно-політичних інституцій, які підпомагає держава, є можливі більші видатки на ріжне шкільництво, висші наукові заведення, інституції, музеї і пр. Се вповні вдоволяє федераційний устрій *), і се є ще одним доказом його висшості над централістичним.

Доси розважували ми користь федераційного устрою серед нормальних відносин. Треба ще застановити ся над сим, о скільки він корисний у незвичайних, історичних хвилях, у часах великих заворушень то державних перемін. Може тоді централістичний устрій є більше корисним для суспільності? Застановити ся над отсім питанем є особливо тому важною річю, що серед радикалів та більшої частини соціалістів є розповсюднений погляд про далекоягле значінє централізму у революційних часах. Французькі, революційні традиції відграють тут чималу ролю.

В часі великої, французької революції в дійсності панував над Францією Париж, що в значній мірі улекшувала йому провінція. Великі хлопські розрухи по селах, бурене замків та нищене грамот на цілій території, підпомогли вельми Париж у його борбі з абсолютизмом та аристократією.

*) Природно, що о скілько члени поодиноких народів мешкають на окремих територіях, бо в противнім случаю належало би примінити т. н. нетериторіальну, народну автономію. Про се гляди Кульчицького: Автономія і федерація. (III. частина.)

Коли ж вже зломано деспотизм то ще і тоді надавав Париж тон цілій Франції. Се дастъ ся пояснити зовсім легко. Більшість суспільності не була ще систематично зорганізованою, особливо по селах та взагалі на провінції. Вона ще не мала вироблених, політичних поглядів; вона тілько сильно відчувала хиби старих порядків і йшла довгий час за Парижем в переконаню, що виборе се, що потрібне для Франції.

Коли ж з часом зайшли у загальній опінії ріжниці, а письма, брошури, клюби та прилюдні збори прояснили французькій суспільності, о що борють ся ріжні стороництва, тоді панованє Парижа над провінцією не було вже так могучим, як передше. Настали часи, коли Париж мусів своє панованє над провінцією удержувати силою.

У XIX-тім столітю, а особенно у його другій половині, не можна вже було mriti про се, щоби Париж міг накинути Франції новий політично-суспільний устрій. Тому і бачимо, що в часі комуни з 1871 р. революційна столиця Франції на місце якобінського клича — централізму, висуває клич прямо противний йому, а саме, клич вільної громади і федераційної їх сполуки.

З огляду на се, що в Парижі були інші відносини суспільних сил, чим на провінції, а саме відносини, що сприяли широким реформам, тому і ходило йому о се, щоби міг рядити собою сам та не стрічав перепон із боку правительства та і центрального парламенту, які були консервативніші, чим він.

Не ходить нам зовсім о оборону усіх, не завсіди ясних, політично-суспільних концепцій комуни. Згори зазначуємо, що коли би навіть не вдалося правителственним війскам зломити комуну, то і тоді не було би можливим перетворити Францію із централістичної держави на федерацію міських та сільських громад, як занадто малих територіально-державних одиниць. Пригадуючи кличі комуни, хочемо тільки виказати, що французькі революціонери з 1871 р. вже тоді розуміли дуже добре, що для здійснення основних, політично-суспільних перемін в їх краю, належить стреміти до децентралізації, а не до централізму; не до панування Парижа над Францією, а до певного рода усамостійнення його супроти неї.

Кавтський має без сумніву слухність, що в інтересі соціалістів лежить, щоби міста мали великий вплив на село, але се можна осягнути і при федераційнім устрою. В теперішніх часах навіть у федераційній державі, в кождій її часті, що має політичну самостійність, будуть міста мати самі собою чималий вплив на село, бо вони є осідком промислового, інтелектуального та політичного життя.

Коли ж навіть у Франції, будь що будь одноцільній державі, не міг Париж з часом панувати безглядно над провінцією, то щож доперва говорити про зложені та вельми ріжнородні держави, що розпадаються на численні краї, заселені окремішними народами, що мають свою питому культуру та питому господарку, як приміром, Австро-Угорщина та Росія. Там ніколи не може столиця

панувати рішучо над цілою, державною теріторією. Воно правда, що навіть в таких державах, події у Відні та Петербурзі, мають більше значінє для цілості держави, які події у Варшаві та Празі, але тут не може бути і бесіди про сей могутній вплив столиці, який ми бачили, приміром у Франції в часі революції.

Розвиток капіталізму спричинює також, що так скажемо, урухомлене горожан держави, значить, вириває їх із застою, зближує провінціональне населене із міським та столичним. Наслідком цього, із розвитком капіталізму перестає бути провінція навіть в централістичній державі пасивним первнем у державному житю, а стає чинним. Великі промислові огнища повстають і на провінції, а часом навіть і поза великими містами, в яких буває осідок політичних властей. Се все є причиною, що диктатура столиці є у будуччині неможливою.

Тому то політичний централізм в теперішніх часах, що виключує широку автономію поодиноких частей держави, не виказує ніяких прикмет навіть тоді, коли глядіти memo на нього із точки виїмкових інтересів революційних подій.

Доси говорили ми про прикмети федералістичного устрою із точки інтересів демократії, поступу поодиноких, державних теріторій і т. д. Та всі отсі розважуваня не є достаточними, бо треба ще провірити, о скільки федералістичний устрій держави відповідає взагалі інтересам пролетаріату, особливо соціалізму?

Основу до відповіди на отсі питання подибуємо вже по більшій частині тім, що ми сказали передше, а по частині у виводах, до яких зараз переїдемо.

Пролетаріят ріжних держав та народів розвивається культурно і умово на основі певної народної культури. Для українського, польського, грузинського, вірменського чи чеського пролетаріяту не може бути рівнодушною річю, чи його народна культура має широке поле до розвитку, чи ні. Ми бачили вже передше, що якраз федерацістичний устрій дає відповідні умовини до розвитку ріжних народів, що замешкають зложену державу.

Відтак лежить в інтересі самого пролетаріяту, щоби національна борба не затемнювалася та не викручувалася клясової. Між тим, о скільки у якісь зложеній державі поодинокі її частини, замешкали ріжними народами, не мають цілковитої автономії, або не є зі собою звязані вузлом федерації, о скільки в його центральнім парляменті національні борби затемнюють почутє клясової відрубності пролетаріяту і утруднюють йому осянене успіхів. Тоді клясова боротьба вельми комплікується з боротьбою національною і у великій мірі спричинює безплідність парляментарних праць. Так є в Австрії, так буде без сумніву і в Росії, коли її політичний устрій остане централістичним.

При федераційнім устрою має кождий край, замешканий переважно якимсь народом, повну, внутрішну самостійність, тому і нема там націо-

нальних борб, а яркійше за те вистуває борба клясова.

Вже нині є централістичний устрій чи мають перешкодою у розвитку соціялістичного руху. Приміром у Франції є соціялісти у деяких містах в більшості і могли би перевести богато делекосяглих реформ, які виказали би в безсумнівний спосіб животність їх сторонництва, колиб не се, що центральне правительство, зложене із парламентарної більшості, часто не підтверджує, а зносить рішення муніципальних рад.

Так саме можна сказати про німецькі провінції та міста. Наколи би обсяг їх самостійності був більшим, а організація демократичнішою, тоді Берлін, Франкфурт, Гамбург та інші, булиби полем, на якім розвивалися би чудово нові інституції, примінені до потреб пролетаріату.

Деякі соціалдемократи, а передовсім наші, висувають проти федералізму сей заміт, що він не лучить, а розділює пролетаріат.

Та сей заміт є занадто плиткий, бо не входить у суть справи. Коли би хтось хотів послугувати ся подібним методом, то мігби сказати, що приміром і заводові союзи ділять пролетаріат замісць лучити його, бо було би ліпше, коли би робітники усіх заводів творили на одній території один союз.

Із точки інтересів пролетаріату поодинокі складові частини федерації є полем, на якім ліпше заспокоюють ся політичні і господарсько-культурні, а часом навіть і народні потреби ріжних

державних теріторій, ніж при централістичній, державній організації.

Се, що побіч себе інстинують автономічні теріторії, поодинокі краї, стани чи кантони, звязані зі собою вузлом федерації, не спричинює зовсім, щоби кляси на сих теріторіях зближувалися до себе та щоби пролетаріят цілої держави розпадався на частини. Навпаки, клясова боротьба в автономічних чи сконфедерованих частях держави буде навіть сильнішою, ніж у цілій державі при централістичній організації, бо тоді комплікували би її юридичні справи, про що ми і згадували вже передше.

Наколи у якісь державі, зложеній із ріжнородних народів пролетаріят не буде культурно та язиково одноцільним, то ся його ріжнородність мусить спричинити і окремішні інституції, які відповідали би особенним потребам ріжніх, пролетарських гуртів. Федераційні чи автомічні інституції будуть тільки висловом сих окремішностей. Зрештою і при федераційнім устрою має пролетаріят цілої держави спільні інтереси, які сильно вяжуть його.

Коли би федералізм дійсно розбивав солідарність пролетаріату, тоді клич міжнародної лучності робітників бувби чистою фразою, фікცією. А прецінь воно не є так. Докази на се стрічаємо всюди, чи то у заводовім, чи навіть у політичнім руху. Досить згадати про міжнародні зїзди, та поміч, яку подають західно-европейські робітники робітничому рухови в Росії.

При федераційній системі соціалдемократичної організації в Австрії, німецькі австрійські соціалісти помагають соціалістам в Чехії, Галичині та Шлеску.

Є однак тісні голови, що солідарність уважають не природним вислідом речі, а наслідком зовнішнього примусу.

Загально відомо, що організація заводових спілок є у Сполучених Державах Північної Америки більше централістичною ніж в Англії, хоч в них є федералістичний устрій, а в Англії нема.

Щож се доказує?

Не що інше як те, що федералістичний устрій держави не розділює робітників і годиться не лише з їх солідарністю, але навіть із великим степенем централізації їх організацій, коли тільки заходить до сього потреба.

Як бачимо, федералізм годить ся вповні із розвоєм капіталізму і відповідає інтересам не лише робітничої кляси, але і соціалізму.

Колибільша частина держав завела федераційний устрій, то се малоби також додатний вплив і на міжнародні відносини. Ідея федерації, що відповідала би дійсним потребам суспільності у нутрі зложених держав, увійшла би поступенно і у міжнародні відносини, а се тим лекше, що загально дається ся відчувати конечність нормальних міжнародних відносин.

Коли величезні простори Африки, незаняті ще нині могучими державами, будуть поділені, а варварські ще держави сконсолідують ся і уцівілізують ся, коли усталиться ся круг впливів поодиноких держав, тоді дозріє ідея федерації. Побіда федералізму

у внутрішній організації держав може приспішити
сю хвилю і улекшити реалізацію союза держав.

Питанє, яке ми тут порушили, є вельми ском-
плікованим і потрібувало би осібного обговорення.
Та воно не входить в обєм сеї працї.

Який-жеж рід федералізму є найвідповідній-
шим для інтересів соціалізму? На се питанє не
можна дати одної вдоволяючої відповіди.

Форми федералізму можуть бути ріжними в
ріжких часах та місцях.

Признаючи потребу федералізму, не нале-
жить примінювати його всюди і завсіди. Взагалі
можна сказати, що федералізм повинен бути в
державах, зложених із таких частей, які ріжнят
між собою культурою, народностю населеня, або
господарським ладом.

Коли теріторії, що мають державну окре-
мішність і злучені вузлом федерації, є занадто
малі і не творять визначної індівідуальності, тоді
політична їх самостійність може витворити парти-
куляризм. Бачимо се по часті у Швайцарії, де
кантони є малі і по більшій часті не мають ви-
значної окремішності. Швайцарська федерація
скористала би, коли би зменшено число кантонів
до кількох і декотрі з них получено в одну ці-
лість. Заведене федераційного устрою в Австрії та
Росії не спричинило би партикуляризму, бо пере-
довсім в Росії, кожда окремішна частина держави,
була би великим та самостійним полем для буй-
ного політично-суспільного життя.

Досвід пореволюційної доби показав, що не лише перетворене Росії в федерацію, але взагалі початок децентралізаційних реформ стрічають непоборні перешкоди. Тому федералізм в Росії є музикою будучності. Лише по великих зовнішніх пораженях і по новій внутрішній революції Росія могла би розпочати процес децентралізації. Інакше стоять справи в Австрії, де федералістичні змагання вже тепер мають сильну підпору в тенденціях розвитку держави й народів, що входять в її склад.

Вийшли з друку такі книжки:

- Н. АНДРЕЄВ — Початки релігії.
- А. БАХ — Економічні нариси.
- А. БАХ — Цар — Голод.
- Ф. ВОЛХОВСЬКИЙ — Як мужик став довжником у всіх.
- Ф. ВОЛХОВСЬКИЙ — Казка про неправедного царя.
- Ф. ВОЛХОВСЬКИЙ — Казка про салдатську душу.
- С. ДІКШТАЙН — Хто з чого живе?
- М. ДРАГОМАНІВ — Чудацькі думки про українську національну справу.
- М. ДРАГОМАНІВ — Листи на наддніпрянську Україну.
- М. ДРАГОМАНІВ — Віра і громадські справи.
- М. ДРАГОМАНІВ — Рай і поступ.
- Х. ЖИТЛОВСЬКИЙ — Соціалізм і національне питанє.
- М. ЗАЛІЗНЯК — Самостійна Україна — несоціалістичне гасло?
- М. ЗАЛІЗНЯК — Українці, Росія й війна.

- К. КАВТСЬКИЙ — Національна держава, імперія-лістична держава й союз держав. Переклад з німецького з додатком : Д. СМЕТАНКА — Соціалізм, завойовницька політика, патріотизм і націоналізм.
- К. КАВТСЬКИЙ — Національність й інтернаціональність.
- Л. КУЛЬЧИЦЬКИЙ — Федералізм і соціалістична політика.
- Ф. ЛЯССАЛЬ — Програма робітників.
- Ф. ЛЯССАЛЬ — Про суть конституції.
- М. ЛОЗИНСЬКИЙ — Українська Галичина окремий коронний край!
- В. ЛІБКНЕХТ — Чи Європа має скозачіти?
- М. МИХАЙЛЕНКО — Національне питане в Росії й війна.
- М. МИХАЙЛЕНКО — Росія й Україна.
- М. МИХАЙЛЕНКО — «Визвольні Маніфести» російського уряду в теперішній війні.
- О. НАЗАРУК — Що се є: суспільні кляси, боротьба кляс, буржуазія, пролетаріят, капіталізм і організація.
- К. РЕННЕР — Національна справа, інтернаціоналізм, імперіялізм і соціалізм.
- К. РЕННЕР — Нація, як правна ідея й інтернаціонал.
- К. РЕННЕР — Проблеми сходу.
- Ч є тепер панщина?
- В ШВАЧКА — Чому позичали віру?

Ю. РУЧКА — Російські соціалісти й теперішня війна.

В. РЮМИНСЬКИЙ — Повстане селян в Англії.

В німецькій мові вийшли:

G. RUCZKA — Die russischen Sozialisten und der gegenwärtige Krieg.

G. RUCZKA — Die französischen Sozialisten und der Krieg.

В „Політичній Бібліотеці“ вийшли:

Л. ВАСИЛЕНКО — Світова війна.

М. ДРАГОМАНІВ — Стари хартії вільності.

М. ЛОЗИНСЬКИЙ — Утворенне Українського коронного краю в Австрії.

С. ТОМАШІВСЬКИЙ: Галичина. Політично-історичний нарис з приводу світової війни.

Друкують ся або готуються до друку:

Ж. ЖОРЕС — Батьківщина і робітництво.

М. БОРИСОВ — Соціалізм і проблема національної автономії.

К. ЛЯЙТНЕР — Імперіялізм московського народу.

Е. ПЕРНЕРСТОРФЕР — Про новітній націоналізм.
Національна справа й Партия Соціалістів-Революціонерів.

Галичина й її національне значінє для України.

Е. БЕРНШТАЙН — Інтернаціонал робітничої кляси
й європейська війна.

I. СОКИРА — Хай Европа козачіє!

До уґрунтовання програми української соціалістичної партії.

М. ДРАГОМАНІВ — Про неволю віри.

М. ДРАГОМАНІВ — Оповідання про заздрих богів.

М. ДРАГОМАНІВ — Швайцарська республіка.

Е. ВАНДЕРВЕЛЬД — Ідеалізм в марксізмі.

Л. ШИШКО — Оповідання з московської історії.
Частини I—III.

Л. ШИШКО — Робочий народ і державний лад.

Національна справа в Росії й як її полагодити.

Боротьба за землю і волю в Росії.

Як бороти ся за землю і волю.

Що таке свобода й як її добувати.

Від самодержавства до народоправства.

Панщина й її упадок в західній Європі.

Французька армія під час великої революції.

Славетні дні турецького війська.

В. ВИННИЧЕНКО — Боротьба (Оповідання).

